

האם הכיר רמב"ן את פירוש רשב"ם לתורה?

1. והנני עם חשקי וחפצי להיות לראשונים תלמיד, לקיים דבריהם ולהעמיד, לעשות אותם לצווארי רביד, ועל ידי צמיד (הקדמה להשגות רמב"ן לספר המצוות לרמב"ם)
2. וחכמי הצרפתים אספו רובן אל עמן, הם המורים הם המלמדים הם המגלים לנו כל נטמן (הקדמה לקונטרס דינא דגרמי)
3. וטעם מה שכתבתי[...] מדברי רבותינו הצרפתים ז"ל למדתי והוספתי לקח, ותורתנו שלהם היא (חידושי רמב"ן למסכת חולין צד ע"א)
4. מכרה כיום - כלומר לאלתר. מיד מכור לי חלק בכורתך הראוי לך בממון אבי, בממון שאתן לך, ואחר כך אתך לך המאכל לעדות לקיום. כדרך שמצינו ויאכלו שם על הגל (ברי לא מו) לקיום הברית בין לבן ליעקב (רשב"ם ברי' כה, לא)
5. ויש אומרים כי אין מחיר הבכורה הנוזד, רק הכתוב יספר כי בבקשו לאכל והוא עיף, וענה לו יעקב מכור לי בכורתך בכסף, ואחר כך נאכל, אמר לו בפחזותו על האכילה למה זה לי בכורה, הרי היא מכורה לך, ונשבע עליה, וישבו לאכל ולשתות. ואין זאת דעתי (רמב"ן שם)
6. ראיתי בשוחר טוב ותמנע - מחובר גם לפסוק העליון[...] וכן כאן תימן אומר צפו וגעתם וקנו ותמנע, ותמנע היתה פילגש, ראשון זכר מבני אליפו, והשני נקבה (רשב"ם ברי' לו, יא-יב)
7. ואני עוד סובר בכתוב הזה מה שאמרו רבותינו בשלושים ושתיים מידות שהאגדה נדרשת, אמרו סדור היה ראוי להיות, אלא שנחלק, שנאמר כי מרבית העם (דה"ב ל, יח), וגם רודפי הפשט יאמרו כן בפסוקים אחרים. וכן זה יאמר בני אליפו תימן ואומר צפו וגעתם וקנו ותמנע, וחזר ואמר היתה פילגש לאליפו בן עשו ותלד לאליפו את עמלק, ולא הזכיר שם הפילגש. והאמת שהיא אחות לוטן תמנע והיא הסיבה שלא הזכיר שמה, כי לא רצה לאמר שני פעמים ותמנע לזכר ולנקבה (רמב"ן שם)
8. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ - כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קה' ז כ) (רשב"ם דבי טו, יא)
9. מפרשים אמרו שלא יחדל האביון מקרב הארץ באחד מכל הזמנים, כי לעולם יהיה אביון בארץ, שגלוי היה לפניו שלא יעשו מה שאמר להם כי לא יהיה בך אביון, אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל המצוה (טו ד-ה). ואינו נכון לדעתי (רמב"ן שם)
10. וזה דעת כל המפרשים כי אברהם היה במקום אחר ובא משם... ולפי דעתי כי היה לשרה אהל[...] והנה שרה מתה באהל אשר לה, ונכנס אברהם באהל עם אחוזת מרעיו לספוד אותה. או שיהיה לשון ויבא לאמר שנתעורר אברהם להספד הזה והתחיל לעשותו, כי כל מתעורר ומתחיל במלאכה יקרא בא אליה (רמב"ן ברי' כג, ב)
11. ויבא אברהם - אפילו לא בא ממקום אחר, אעפ"י כן ראוי לומר כי בא לסופדה (רשב"ם שם)
12. אבל הכתוב דבק בראשון, אמר שש שנים תזרע ותאסוף התבואה, והשביעית תשמטנה - שלא תזרע את ארצך, ונטשתה - שלא תאסוף את התבואה, אבל תעזבנה ויאכלו אביוני אמך וחית השדה (רמב"ן שמי' כג, יא)
13. בשביעית תשמטנה - שלא תזרע, ונטשתה - שלא תאסוף תבואתה (רשב"ם שם)
14. חסד הוא - כמו פן יחסדך שומע (משי' כה י) וכן וחסד לאומים חטאת (משי' יד לד), קלון לאומים על ידי חטאת (רשב"ם ויק' כ, יז)
15. חסד הוא - מגזרת פן יחסדך שומע (משי' כה י) וטעמו תוספת בזנות (ראבי"ע שם)
16. חסד הוא - לשון חרפה וקלון, כמו יחסדך שומעי (משי' כה י) (ריב"ש שם).
17. והנכון בעיני במילת חסד שהוא כמשמעו... וכן על דעתי פן יחסדך שומע - יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעך שמסר לך סודו (רמב"ן שם מהדי"ק)
18. וכתב רבנו חננאל כי חסד לאומים חטאת לשון חרפה. ולפי דעתי גם זה לשון תהפוכות כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא, והם האחים התאומים הנזכרים בכל מקום, כמו רודף צדקה וחסד (משי' כא כא), אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ (יר' ט כג). אבל פשט הכתוב על דעתי: צדקה תרומם גוי כאשר יעשקה, וחסד לאמים חטאת כאשר לא יעשוהו; יאמר, כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולם. או יאמר: צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה, ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו (רמב"ן שם מהדי"ב)
19. בפרשה זו פוטר את השומר מגנבה ואבידה, ובפרשה שנייה מחייבו בגניבה ואבידה, ופירשו רבותינו: ראשונה - בשומר חנם, שנייה - בשומר שכר. ולפי פשוטו של מקרא: פרשה ראשונה, שכתוב בה כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור - מטלטלין הם, ולשומרם בתוך ביתו כשאר חפציו נתן לו, לפיכך אם נגנבו בביתו פטור, כי שמרן כשמירת חפציו; אבל פרשה שנייה, שכתוב בה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור, ודרך בהמות לרעות בשדה, ודאי כשהפקידם, על מנת לשומרם מגנבים הפקידם לו, ולכן אם נגנבו חייב (רשב"ם שמי' כב, ו)

20. פרשה זו נאמרה בשומר חנם, ולפיכך פטר בו את הגניבה, כפי קבלת רבותינו. ונזכר סתם בכתוב, מפני שדרך שומרי כסף או כלים לשמרם בחנם. והפרשה השנייה שבשומר שכר הזכירה חמור או שור או שה וכל בהמה, ודרך הבהמות לתתן ביד רועים לשמור וירעו אותם בשכר (רמב"ן שם)

21. דהכי איתא בפרק השואל, פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם, שנייה בשומר שכר... [מלך דפרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם! ושמעתי בשם הרב ר' שמואל רומרוגי ז"ל שהיה מפרש דמסברא נפקא ליה, דראשונה בכלים שאין דרך ליטול עליהם שכר, ושנייה בבעלי חיים שאין דרך לשומרם בלא שכר ועמלן מרובה. ואין זה ראוי לסמוך הואיל וטעם אחר אמרו בגמרא וזה לא הוזכר כלל.]

22. [אבל כולו סבירא להו דפרשה ראשונה הקלה על השומר יותר מן השנייה, והראשונה בשומר חנם, ופרשה שנייה שהחמירו עליו – בשומר שכר (חידושי רמב"ן למסכת ב"מ מא ע"ב)]

<p>רמב"ן ברי כה, יט</p>	<p>22. רשב"ם ברי כה, יט</p>
<p>[...] וחזר לספר זה, בעבור שאמר ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם' (לעיל יב), שאם אמר גם כן ואלה תולדות יצחק בן אברהם בלבד, הנה השוה שניהם ביחוס ובמעלה, ואף כי הקדים הבכור; ועוד שהיה ראוי שיתחיל באברהם, ויאמר ואלה תולדות אברהם', אבל לא רצה לעשות כן, שלא ימנה ישמעאל ובני קטורה, ולכך חזר והתחיל: אברהם הוליד את יצחק, לומר כי הוא לבדו תולדותיו, וכאלו לא הוליד אחר יחשב, כמו שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרעי (ברי כא יב). ולכך אמר למעלה גם כן אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם' (לעיל יב), לכבוד יצחק, לומר שאין אלו תולדות היחס לאברהם, רק הם בני האמה, כמו שאמר יוגם את בן האמה לגוי אשימוני (ברי כא יג). וכן עשה הכתוב אף בדברי הימים, כי אמר מתחלה בני אברהם יצחק וישמעאל ואלה תולדותם בכור ישמעאל נביות' (דה"א א כח-כט), והזכיר 'ובני קטורה פילגש אברהם ילדה את זמרון' (שם לב), והיה ראוי שיאמר 'בני יצחק', וחזר והחל ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו ויעקב' (ראה שם לד).</p>	<p>אברהם הוליד [...] יצחק - לפי פשוטו של מקרא, לפי שאמר למעלה בישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית' (לעיל יב), אבל כאן יצחק עיקר בן היה לאברהם, שהוא הוליד את יצחק מאשתו גמורה, כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרעי (ברי כא יב); וכן בדברי הימים, לאחר שכתוב כי בני אברהם היו יצחק וישמעאל ובני קטורה' (דה"א א כח), חוזר וכותב סתם ויולד אברהם את יצחק' (שם לב).</p>
<p>רמב"ן ברי מו, ט</p>	<p>23. רשב"ם ברי מו, ט</p>
<p>ונראה לי, כי יעקב אבינו זרקה בו שיבה והיה נראה זקן מאד, ופרעה תמה על זקנתו, כי אין רוב אנשי זמנו מאריכים ימים כל כך, שכבר קצרו שנותם, ולכן שאל לו: "כמה ימי שני חייד", כי לא ראיתי כמותך זקן בכל מלכותי? אז ענה יעקב, כי ימיו שלשים ומאת שנה, ואל יתמה בהם, כי מעט הם כנגד שנות אבותיו שחיו יותר, אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה, זרקה בו שיבה ונראה זקן מאד.</p>	<p>לפי שנראה יעקב בעיניו זקן יותר מדאי, ששאל לו "כמה ימי שני חייד", השיב לו יעקב: מעט הם, אבל רעים הם, ולכך אני נראה בעיניך זקן יותר מדאי.</p>

קריטריונים לבדיקת השאלה האם הכירו פרשני המקרא איש את רעהו

הגדרות

הפרשן הראשון - המהווה השראה לבאים אחריו - יכונה 'מחבר ראשי'.
הפרשן השואב ממנו חומרים יכונה 'מחבר משני'.

זיקה היסטורית-ריאלית

0. בדיקת זיקות היסטוריות וגיאוגרפיות המאפשרות התייחסות בין המחבר הראשי ובין המחבר המשני.

קריטריונים 'חיוביים' - להוכחת הזיקה בין הפרשנים

1. אזכור מפורש ואמין של המחבר הראשי בכתבי המחבר המשני, הכולל את שמו וכן מובאות ישירות ומפורשות מפירושו.
2. לשונות התייחסות אנונימיות (האומרים; המפרשים) ולאחריהן מובאה מדויקת משמעותית של פירושי המחבר הראשי.
3. מובאה מדויקת משמעותית של פירושי המחבר הראשי ללא לשונות התייחסות אנונימיות.
4. לשונות התייחסות אנונימיות ולאחריהן זכרי לשון מפירושי המחבר הראשי, או ציטוט מקורות משותף.
5. לשונות התייחסות אנונימיות ולאחריהן ביאור משותף לפרשנים.
6. פרשנות מגיבה - פולמוס סמוי.
7. זכרי לשון או הסתמכות משותפת על ציטוטים ממקורות קדומים, ללא לשונות התייחסות אנונימיות.
8. ביאורים סתמיים משותפים, ללא לשונות התייחסות אנונימיות.

קריטריונים 'שליליים' - להוכחת חוסר הזיקה בין הפרשנים

9. מספר מצומצם של פירושים דומים בין פרשנים בעלי אופי דומה.
10. חוסר התייחסות במקרים המזמינים תגובה.
11. ייחוס פירושי המחבר הראשי לפרשנים אחרים.
12. עדות מפורשת או עקיפה של המחבר המשני על חוסר היכרות עם המחבר הראשי.

מכללת הרצוג-גוש עציון
ימי עיון בתנ"ך
קיץ תשס"ט

